

Waterlinieroute – fietsroute van 30 of 40 km.

Start: knooppunt 33, Vlinders, Rijksstraatweg 189, 3632 AC Loenen aan de Vecht

Deze route voert door de Loosdrechtse en Maarsseveense plassen en langs de Vecht, dwars door het gebied van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW). Deze militaire verdedigingslinie is aangelegd tussen 1815 en 1885 en liep van de voormalige Zuiderzee tot aan de Biesbosch: 85 km lang en zo'n 4 km breed. De linie was een uitbreiding en verbetering van de Oude Hollandse Waterlinie, die in 1672 voor het eerst in werking was gesteld. De Vecht en de Vechtplassen tussen Weesp en Utrecht vormden de 'ruggengraat' van een groot deel van de linie. Het gebied ten oosten van de rivier kon onder water worden gezet omdat de rivier hoger lag dan het land. Eeuwen eerder was dat precies omgekeerd en lag het land meters hoger dan de rivier. Door ontwateren van het land was dit ingeklonken waardoor het maaiveld daalde. Deze 'omkering van het land' maakte het principe van een waterlinie mogelijk: het onder water zetten van land. Door een ingenieus waterstaatkundig systeem kon het gebied in drie weken tijd via vele sluizen en duikers geïnnundeerd worden. Het water kwam kniehoog, dus niet diep genoeg om in te varen maar wel te diep om doorheen te waden met geschut. Bovendien werden wegen en sloten zo onzichtbaar waardoor betreden van het gebied gevaarlijk was en was de waterplas zo breed dat de vijand er niet overheen kon schieten. Op deze manier kon een groot gebied met relatief weinig menskracht verdedigd worden.

De kwetsbare, hoger gelegen punten zoals bruggen, dijken of sluizen (accessen), werden verdedigd met ruim 60 forten en honderden batterijen en kazematten. De Linie is drie maal in staat van verdediging gebracht: in 1870, tijdens WO I en in 1939, vlak voor het uitbreken van WO II. Toen echter vliegtuigen werden ingezet bij oorlogsvoering verloor de Linie zijn verdedigingswaarde. De forten verloren hun militaire functie en werden in de jaren '60 afgestoten door Defensie.

Onderweg komt u vijf van deze forten en vele groepsschuilplaatsen en sluizen tegen. Verscholen in het afwisselende landschap vormen zij tastbare herinneringen aan het militaire verleden van Nederland, waar geschiedenis, cultuur en natuur hand in hand gaan.

Bij vrijwel ieder fort staat een informatiebord met informatie over dat specifieke fort. Deze route vertelt een algemeen, verbindend verhaal over de geschiedenis en samenhang tussen al deze militaire plekken en over hun relatie met het omringende landschap.

Veel fietsplezier!

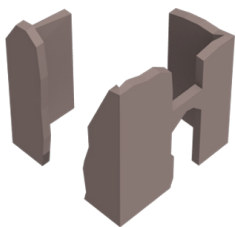
Ter info: Technische en historische informatie per fort is ook te vinden op www.hollandsewaterlinie.nl en op www.vensteropdevecht.nl.

Bij restaurant Vinders rechtsaf. Hou rechts aan en neem het fietspad langs het kanaal. Sla na 800 m. rechtsaf de Spoorlaan in. Vervolg deze over de kruising tot aan de Vecht. De brug oversteken en rechtdoor door de Breedstraat, later Raadhuislaan, in. Waar deze een bocht naar rechts maakt slaat u linksaf, de Kleizuwe op. Aan uw rechterhand ziet u de toegang tot een voetbalveld. Stap hier af.

Kaartgegevens ©2012 Google

1) Kleizuwe: kasteel en bunkerveld

Adres: Sperwerveld, Kleizuwe t.o. 101, hoek Raadhuisstraat, Vreeland
Thema: Vroege verdediging met water

Op het weiland aan het begin van de Kleizuwe stond tot 1529 kasteel Vredeland. Dit was in 1252 gebouwd door de Utrechtse bisschop Hendrik van Vianden om het bisdom Utrecht te beschermen tegen aanvallen van de graven van Holland. Zoals de Waterlinies later water zouden inzetten ter verdediging, gebeurde dat op kleinere schaal ook al in de vroege middeleeuwen: om het kasteel werd een slotgracht gegraven zodat het alleen nog toegankelijk was via een gemakkelijk te verdedigen brug. Achterin het terrein, verscholen onder een groep bomen, staat een groepsschuilplaats uit WO I. Vijftig meter verder aan de Kleizuwe, tegenover nr. 105-107, is een grote bunker te zien met remise. Deze diende in WOII als Duitse commandopost. Een moeilijke situatie voor de bewoners van het huis recht tegenover de bunker, waar in die tijd onderduikers zaten.

Vervolg de Kleizuwe. Aan het einde, rechts van de molen, ligt Fort Kijkuit

2) Fort Kijkuit

Adres: Kleizuwe 17, hoek Gabrielweg naast molen Gabriel
Thema: Inrichting fortterrein

Fort Kijkuit werd tussen 1844 en 1847 aangelegd om de weg tussen Haarlem en Hilversum en later ook het Hilversums kanaal te verdedigen. Zoals vrijwel ieder fortterrein wordt ook Fort Kijkuit omgeven door een fortgracht en bevat het terrein diverse gebouwen, ieder met zijn eigen functie. De gebouwen kwamen in verschillende perioden tot stand. Een fort ontwikkelde zich namelijk mee met de techniek van oorlogvoeren, totdat het inzetten van vliegtuigen de forten nutteloos maakten. Binnen de ommuring stond een verdedigbaar wachthuis. De verblijfsruimtes voor de manschappen bevatten een keuken en een wasruimte. Slapen deed men op strozakken. Wapens en munitie (buskruit) werden opgeslagen in speciale magazijnen. Betonnen kazematten verzezen in de jaren '30, toen de politieke spanningen in Europa toenamen. Deze bomvrije ruimtes dienden om beschermd vanuit te schieten. Het fort bezat ook een fortwachterswoning. De hele NHW kende een permanente bezetting van ongeveer 12.000 man. Bij oorlogsdreiging werd dit verdriedubbeld. Fort Kijkuit was geschikt voor zo'n 70 manschappen.

Op de rotonde linksaf richting Hilversum. Rechts ligt de Wijde Blik. Het wateroppervlak komt overeen met de breedte van een geïnundeerd gebied. Zo heeft u een goed idee hoe het landschap eruit zag als de Waterlinie in werking was gesteld.

Na 2 km rechtsaf het Moleneind op. Deze weg blijven volgen. Na een scherpe bocht naar rechts wordt dit de Bloklaan.

Na 1,2 km ziet u links -half in de grond- drie groepsschuilplaatsen van waaruit vuur op de Bloklaan uitgebracht kon worden. Verder is hier nog de betonnen constructie te zien waarin zgn. 'asperges' (stalen balken) gestoken konden worden om het zware verkeer (tanks, auto's, motorfietsen) de doorgang te belemmeren. Ongedaan maken van deze versperring was onmogelijk omdat deze plek rechtstreeks onder vuur genomen kon worden door het kanon van fort Spion, dat aan uw rechterhand ligt.

3) Fort Spion

Adres: Bloklaan 9a, 1231 SX Loosdrecht
Thema: Herbestemming forten

Fort Spion is een goed voorbeeld van recente ontwikkelingen om forten een nieuwe bestemming te geven en zo de NHW beter herkenbaar te maken in het landschap. Het gebied is in 2006 aangewezen als een van onze 20 Nationale Landschappen. Door herbestemming van forten en de recreatieve ontsluiting van het gebied wordt dit militair erfgoed onder de aandacht gebracht van het grote publiek, wat een steviger basis geeft voor behoud in de toekomst. De forten krijgen ieder een andere bestemming die varieert

van evenementenlocatie, woning en tentoonstellingsruimte tot bezoekerscentrum, opslag of restaurant. Fort Spion heeft een recreatief-toeristische functie gekregen. Het is nu een natuurcamping, B&B en de verschillende ruimtes kunnen gehuurd worden voor vergaderingen of als vakantiewoning. Herbestemming van forten is ingewikkeld. Het raakt niet alleen verschillende afdelingen binnen een gemeente (ruimtelijke ordening, economische zaken, welstand, monumentenbeleid) maar is ook vaak erg kostbaar en moeilijk rendabel te krijgen.

Aan het einde van de Bloklaan over de brug linksaf richting Nieuwersluis over de Straatweg. Voorbij het dorp Nieuwersluis ligt aan uw rechterhand het fort Nieuwersluis. Langs de buitenrand van het fortterrein is een wandelpad aangelegd. Dit start even voorbij de ingang van het fort.

4) Fort Nieuwersluis

Adres: Rijksstraatweg 9, 3631 AA Nieuwersluis
Thema: Ontwikkeling forten

De eerste versterkingen bij de sluis tussen de Vecht en de Nieuwe Wetering dateren al uit 1629. Zij werden in het 'Rampjaar' 1672-'73 gemoderniseerd en maakten deel uit van de Oude Hollandse Waterlinie. Rond 1745 werden stervormige wallen om de fortificaties gelegd en werd

Nieuwersluis een vestingstad. In 1815, bij de start van het Koninkrijk Holland, besloot Koning Willem I tot verbetering van de Oude Hollandse Waterlinie. De aanleg duurde tot 1886 en kwam in vier bouwfases tot stand, steeds inspeland op politieke en militair-technische ontwikkelingen. Nieuwe forten werden gebouwd, meerdere keren aangepast en voorzien van aarden wallen, geschutopstellingen en bomvrije kazernes. Deze verschillende bouwperiodes zijn ook goed te zien op fort Nieuwersluis, waar het torenfort uit 1850 dateert en de overige wallen en gebouwen uit 1880-82, ter bescherming tegen de in die tijd in gebruik genomen brisantgranaat. Het dorp Nieuwersluis bestaat ook uit militaire gebouwen uit verschillende perioden, waaronder het Arsenaal (1793) en de Pupillenschool met Kazerne (1877).

*Fiets door naar Breukelen. Bij de kerk aan uw rechterhand slaat u linksaf de Kerkbrink op. Fiets rechtdoor de Vechtbrug over en sla vervolgens rechtsaf het Zandpad langs de Vecht op. Kiest u voor **korte route (30 km)**, sla dan na 1,9 km linksaf de Nieuweweg op: Deze weg gaat naar Fort Tienhoven. Ga na het fort linksaf via de fietsbrug de Scheendijk op en vervolg de route zoals aangegeven in de tekst na Fort Tienhoven.*

*Voor de **lange route (38 km)**: Vervolg het Zandpad rechtdoor. Ga voorbij restaurant Geesberge de brug over en ga na de bocht naar rechts, de Diependaalsedijk op. Neem voorbij de Emmauspriorij in buitenplaats Doornburgh de eerste rechts (Kaatsbaan) richting knooppunt 26. Sla voor de Vechtbrug linksaf, de Langegracht op. Na de bocht wordt dit de Zandweg. Over de kruising met de Huis ten Boschstraat gaat u rechtdoor en blijft u de Vecht volgen. Voor het viaduct van de Ringweg slaat u linksaf. U neemt het fietspad en blijft de witte ANWB fietsbordjes Maarsseveen volgen. U fietst nu over de Tuinbouwweg. Op de kruising slaat u linksaf de Herenweg op en volgt het bordje 'Fort Maarsseveen'.*

5) Fort Maarsseveen

Adres: Herenweg 3, 3602 AM Maarsssen
Thema: Forten in het landschap

Fort Maarsseveen ligt op de kruising van de Herenweg en de Maarsseveense vaart, midden in het inundatiegebied. Zoals bij alle forten was de plek van dit fort niet willekeurig gekozen. Een fort beschermde immers altijd een kwetsbare plek waar de vijand via een rivier, dijk of andere hoger gelegen terrein in de linie kon doordringen.

Vaak betrof dit een kruising tussen een weg en een waterweg. Daarbij lagen forten meestal goed gecamoufleerd in het landschap. Zij waren verboden terrein, werden op civiele landkaarten niet aangegeven en op werden op luchtfoto's weggepoetst. Er was een onzichtbare organisatorische samenhang tussen de onderdelen van de Linie, zodat zij goed op elkaar afgestemd waren. Deze niet-zichtbare organisatie en de vrijwel onzichtbare structuur van het militaire landschap vormen het 'geheim van de Waterlinie'. Pas als ze echt in werking wordt gesteld, wordt de Waterlinie zichtbaar. Fort Maarsseveen is onlangs verkocht en wordt na een grondige restauratie een multifunctioneel cultuurfort.

Vervolg de Herenweg. Op de T-splitsing gaat u rechtsaf, langs de Maarsseveense Vaart. Neem de tweede links (Landweg), steek de Middenweg schuin naar links over en volg de Griendweg. Aan het einde slaat u linksaf tot aan fort Tienhoven.

6) Fort Tienhoven

Adres: Nieuweweg t.o. 20, 3512 NB Tienhoven
Thema: Natuur rond de forten

De begroeiing bij fort Tienhoven is typerend voor die van vrijwel alle forten. Elke boom of plant is specifiek geplant ter camouflage of om te gebruiken. Meidoornhagen fungeerden als natuurlijk prikkeldraad en wilgen werden aangeplant om van de snelgroeiende wilgentenen kachels en ovens te stoken of matten van te vlechten ter

ondersteuning van loopgraven. De luchtige wilgentakken camoufleerden de kanonslopen. Kastanje –of eikenbomen werden op en rond de forten aangeplant om het fort zoveel mogelijk op te laten gaan in het omringende landschap. Diezelfde camouflagefunctie had het gras op het dak. Voor het leveren van de beplanting had het leger zelfs een eigen kwekerij.

Doordat de forten van Defensie waren, waren zij decennialang verboden terrein. De natuur kon zich ongestoord ontwikkelen nadat de forten in onbruik raakten. Aanplant groeide metershoog en de rust, bloeiende planten en visrijke fortgrachten trokken vele diersoorten aan. De koude, donkere ruimtes bleken ideale overwinterplekken voor vlermuizen.

Steek voor het fort de fietsbrug over naar de Scheendijk. Deze blijven volgen tot u weer bij de Vechtbent. Sla hier rechtsaf. Na 175 m. ziet u rechts de Weersluis.

7) Weersluis

Adres: Bij Zandpad 2, 3521 NC Breukelen
Thema: Inundaties

De Weersluis is een van de drie sluisen tussen de Vecht en de Loosdrechtse plassen. Deze sluisen zijn al in de 17de eeuw aangelegd, om turf uit de veenplassen naar de Vecht te transporteren. Ten tijde van de Waterlinie dienden de sluisen, samen met nieuw aangelegde duikers en inundatiesluisjes, om water vanuit de rivier het land in te laten lopen en het waterniveau op peil te houden. Door de sluisdeuren te sluiten of schotbalken in de inundatiesluisjes te stapelen werd voorkomen dat het water weer terug zou stromen in de Vecht. De inundatiegebieden waren in verschillende kommen verdeeld, ieder met een eigen waterpeil. Bestaande polderdijken of nieuw aangelegde inundatiedijken dienden als waterkering. Een inundatie had grote gevolgen voor de bewoners van het gebied. Doordat het water de weilanden inliep verstikte het namelijk de gewassen en bleef de bodem lange tijd onbruikbaar door achtergebleven zouten en mineralen. De inundatiewet van 1869 regelde schadeloosstelling voor de boeren.

Vervolg de weg naar Loenen. Voorbij Nieuwersluis begint de Mijndensedijk.

8) Loenen, Mijndensedijk: Verboden Kring

Adres: Mijndensedijk 18-20, 3632 NV Loenen aan de Vecht
Thema: Invloed op het landschap

Het feit dat fort Nieuwersluis hier vlakbij ligt had grote gevolgen voor het landschap en zelfs voor de bebouwing in de omgeving. Het schootsveld rond een fort moest namelijk vrij zijn om in geval van dreiging de vijand te zien aankomen. Door een verbeterde economie wilden veel steden halverwege de 19de eeuw uitbreiden. De vrije schootsvelden waren hier natuurlijk erg geschikt voor. Om deze te beschermen werd in 1853 de Kringenwet uitgevaardigd die bepaalde wat er in een bepaalde kring rond een fort gebouwd of aangeplant mocht worden. Er waren drie 'verboden kringen' van 300, 600 en 1000 meter. Binnen 300 meter mochten alleen houten huizen staan, die in nood snel plat geslagen konden worden. U ziet er verschillende langs de Mijndensedijk. Bestaande stenen huizen kregen een symbool op de voorgevel geschilderd als teken dat zij in nood zonder pardon afgebroken konden worden. Zo'n teken, een cirkel met schuine streep erdoor, ziet u op nrs. 18-20.

U fietst door richting Loenen. Net voor de Mijndense sluis (na nr. 27) zijn nog twee groepsschuilplaatsen te zien. Ca. 1.7 km naar het oosten (helemaal achterin de polder en met helder weer te zien) staan nog een geschutsbunker en een groepsschuilplaats. Deze maakten beide deel uit van de verdediging rond fort Spion.

Steek de kruising met de Bloklaan over. Bij buitenplaats Bijdorp, Oud Over 8, slaat u linksaf. U gaat de brug over en gaat rechtdoor langs de Rijksstraatweg. Sla bij Kerklaan linksaf naar restaurant Vlinders.